УДК 37.015
DOI 10.32342/2522-4115-2018-16-4

Л.В. ГУРЄЄВА,
викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖГАЛУЗЕВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Стаття присвячена актуальним питанням дослідження міжгалузевої термінології у процесі навчання усного двостороннього перекладу. У роботі проаналізовано сучасний стан досліджень міжгалузевої термінології. Визначено сутність поняття міжгалузевої термінології, виділено основні прошарки цього явища та окреслено перспективи дослідження міжгалузевої термінології в межах формування перекладацької компетентності в усному двосторонньому перекладі.

Ключові слова: міжгалузева термінологія, усний двосторонній переклад, терміносистема, перекладацька компетентність, фахова мова.

Постановка проблеми. З огляду на соціальну важливість науки в сучасному житті країни та стрімкий розвиток наукової мови, питання використання фахової лексики за межами однієї наукової галузі підвищує її роль в процесі обміну інформацією та посилює комунікативну спрямованість. Вивчення міжгалузевої термінології має особливе значення для підготовки майбутніх фахівців з усного двостороннього перекладу, оскільки знання цього прошарку лексики допомагає майбутнім перекладачам точно та адекватно передавати інформацію та орієнтуватись у декількох споріднених наукових галузях, підвищуючи ефективність процесу перекладу. Проте, незважаючи на існування значної кількості різнобічних досліджень термінологічної лексики, наразі проблема визначення єдиних наукових понять, виключення двозначності у тлумаченні термінів, особливо у ситуаціях, коли професійна комунікація охоплює декілька галузей, залишається невирішеною. Це питання є особливо актуальним для англійської мови, оскільки її термінологія є важливим елементом успішного міжнародного співробітництва, в якому важливу роль відіграє перекладач.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попри безсумнівну важливість міжгалузевої термінології для навчання усного двостороннього перекладу, цей прошарок лексики не був предметом спеціального наукового дослідження у вітчизняній методиці навчання перекладу, що зумовлює актуальність цієї статті. Проте науковий інтерес до термінознавчих досліджень починає зростати, що знаходить підтвердження у працях таких сучасних дослідників, як Е.Ф. Скороходько, Т.Р. Кияк, Ю.Д. Апресян, С.В. Гринев-Гриневич, В.М. Лейчик, В.П. Даниленко, А.В. Суперанська, Н.В. Васильєва, Ю.В. Сложенікіна, Г.А. Діанова, К.Я. Авербух, З.П. Комарова, С.Д. Шелов та ін.

Формулювання мети. Метою статті є аналіз стану та сучасної ролі міжгалузевої термінології у навчанні усного двостороннього перекладу. Також у роботі розглядаються перспективи дослідження міжгалузевої термінології.

Виклад основного матеріалу. Головною проблемою у сфері технічного перекладу є необхідність поєднати уміння перекладу з технічними знаннями. Через те, що існує недо-

© *Л.В. Гурєєва, 2018*

статньо технічних перекладачів, що мають як лінгвістичну, так і технічну освіту, довгий час ідуть дискусії про оптимальну базову освіту для перекладача технічних галузей. Деякі науковці вважають, що має переважати лінгвістична освіта, і що далі перекладач може нарощувати термінологічну базу і технічні знання [4]. Зазвичай для успішного перекладу у технічній галузі немає потреби у фаховій освіті, і перекладачу достатньо орієнтуватись у предметі, розуміти логіку повідомлення та, головне, знати термінологію фахової мови. Фахову мову, яку також називають мовою для спеціальних цілей, можна визначити як спеціальну мову, яка обслуговує певну сферу чи галузь знань та яка внаслідок наявності власної термінологічної системи відрізняється від загальновживаної [8].

При визначенні сутності терміна на перший план виходить співвідношення терміна й власне поняття, оскільки будь-яка наука є системою пов'язаних між собою понять, які виокремлюються за допомогою наукового узагальнення їхніх ознак [8]. Різні наукові концепції пропонують різноманітні, проте схожі визначення терміна. Наприклад, В.І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки і техніки [3, с. 54]. В.М. Лейчик зазначає, що термін – це слово (або словосполучення), що являє собою єдність звукового знака та співвіднесеність з ним відповідного поняття у певній галузі науки й техніки [5, с. 11]. В.А. Судовцев пропонує розуміти під терміном лексичну одиницю чи словосполучення будь-якої сфери знань, яке виражає наукове поняття, має певне визначення й може вживатися у мові науки та техніки [7, с. 55].

До основних вимог, що висуваються до терміна, можна віднести однозначність, точність, системність та стислість. А.С. Д'яков наводить такі вимоги до терміна: відповідність правилам і нормам певної мови, систематичність та чітке визначення, однозначність (у межах однієї терміносистеми, відсутність синонімічності та експресивна нейтральність [2, с. 12–13].

Також виділяють кілька можливих підходів до класифікації термінів. Певна кількість понять використовується в будь-якій галузі знань. Деякі з цих понять використовуються в декількох наукових галузях, набуваючи в кожній галузі особливих відтінків значення. Крім того, в кожній галузі знань існують характерні тільки для цієї галузі поняття. Такі поняття мають різний ступінь узагальненості, від класів до видів. В.М. Лейчик зазначає, що всі загальні поняття виражені термінами: загальнонауковими й загальнотехнічними, міжгалузевими, галузевими та вузькоспеціальними [5, с. 91].

Загальнонаукові терміни належать до терміносистем абсолютно різних наукових галузей. Міжгалузеві терміни використовуються в кількох споріднених або й віддалених галузях науки [9, с. 518]. В.М. Лейчик визначає міжгалузеву термінологію як групу термінів, які використовуються відразу в двох або декількох термінологічних системах, та зазначає, що в основному, до цієї групи входять базові поняття, які підходять відразу для декількох галузей науки [5, с. 32]. Вузькоспеціальні терміни визначаються як слова чи словосполучення, що позначають поняття, які відображають специфіку певної галузі. Для цих термінів характерна семантична конкретність, однозначність [9, с. 518].

С.В. Гринев-Гриневич зазначає, що нові галузі знань утворюються за трьома основними моделями: в результаті диференціації знань та відокремлення від певної предметної сфери нових галузей знань (акустика – архітектурна акустика), в результаті взаємодії двох наук на їх стику (біохімія, біофізика), комплексні науки й дисципліни, що утворилися в результаті взаємодії низки наук (енергетика, екологія) [1, с. 68–69].

Особливості моделі формування певної галузі знань визначають характер термінології. Термінологія першої групи переважно включає базові терміни, запозичені з термінології вихідної науки. Термінологічні одиниці, що належать до другої групи, мають більш складний характер, оскільки являють собою сукупність термінів з суміжних наук або їх значення змінюється стосовно первинного варіанта. Найбільш складний характер мають терміни третьої групи, оскільки на момент виокремлення нової галузі знань базова лексика являє собою поєднання термінів, які належать галузям знань, що взаємодіють у цьому випадку. Складність полягає в тому, що важко визначити, які базові терміни залишили своє первинне значення, а які змінили [1, с. 69].

Саме до третьої групи належить терміносистема енергетики, що є міждисциплінарною наукою та включає термінологічні поля екології, фізики, хімії та математики. Ця термі-

носистема має ядерну зону поля власне енергетики, яку становлять вузькоспеціальні енергетичні терміни, та периферію, куди входять терміни споріднених галузей наук. Така складна структура міжгалузевої термінології робить правильне розуміння та сам процес перекладу більш складним, оскільки його адекватність значною мірою залежить від контексту і ситуації. Всупереч численним твердженням вчених про те, що термін повинен прагнути до однозначності і чіткості, випадки існування термінологічних полісемантів досить часті.

Неоднорідний склад термінологічних систем більшості міждисциплінарних наук значно ускладнює визначення меж термінології і приведення термінів до єдиної системи. З цією характеристикою пов'язана і така специфічна властивість енергетичної термінології, як її незамкненість (різне співвідношення власних базових термінів і запозичених з інших термінологічних систем), що характеризується ступенем проникнення в певну термінологію термінів суміжних та інших галузей знань і ступенем спорідненості термінологій, що значною мірою ускладнює процес відбору фахової міжгалузевої лексики для навчання усного перекладу.

Л.Л. Нелюбін зауважує, що насиченість англійської мови спеціальною науково-технічною та іншою термінологією вимагає від перекладача не тільки відмінного знання відповідної іноземної термінології, а й знання адекватних відповідників термінології рідної мови [6, с. 51]. Серед основних способів перекладу міжгалузевої термінології варто виділити декілька стратегій. Основною стратегією можна вважати виявлення у мові перекладу еквівалента терміна мови оригіналу. Це можливо у випадках, коли країни, мовами яких відбувається переклад, мають приблизно однаковий рівень технічного розвитку. У такому випадку терміни-еквіваленти існують в обох мовах, і у процесі перекладу їх знаходять, а не створюють. Друга стратегія враховує можливість створення нового терміна в мові перекладу, зберігаючи структуру перекладної лексичної одиниці в обох мовах, що також відомо як семантична калька. У технічних науках саме поелементний переклад складних за структурою термінів є доволі поширеним. У випадку, коли структура терміна запозичується при перекладі разом із самою лексичною одиницею, мова йде про власне кальку. У випадку, коли технічний розвиток країн перебуває на різному рівні, термін перекладається описовою конструкцією.

На відміну від процесу письмового перекладу, коли у перекладача є можливість звернутися до термінологічного словника, щоб уточнити значення та переклад певного терміна, під час усного перекладу спеціаліст обмежений у часі та додаткових можливостях пошуку адекватного відповідника. Це означає, що усний перекладач має діяти в більш жорстких умовах та краще орієнтуватись у термінах певної галузі. Таким чином, вивчення міжгалузевої термінології в межах курсу усного перекладу є вкрай важливим, оскільки у процесі навчання майбутні перекладачі отримують можливість краще орієнтуватись одразу в декількох споріднених галузях науки, значно покращуючи процес перекладу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізовано сучасний стан досліджень міжгалузевої термінології та визначено проблеми терміносистем міждисциплінарних наук у межах навчання усного двостороннього перекладу. Проведений аналіз доводить, що вивчення міжгалузевої термінології значно підвищить якість роботи майбутніх усних перекладачів. Проте недостатня кількість досліджень у сфері міжгалузевої термінології потребує подальшої уваги.

Список використаних джерел

1. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение: учеб. пособие для студентов вузов / С.В. Гринев-Гриневич. – М.: Academia, 2008. – 302 с.

2. Д'яков А.С. Основи термінотворення: семант. та соціолінгв. аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К.: Academia, 2000. – 218 с.

3. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури на українську мову. Ч. 2 (Термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі) / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2001. – 324 с.

4. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. для студентів / В.В. Коптілов. – Київ: Юніверс, 2003. – 280 с.

5. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: КомКнига, 2006. – 256 с.

6. Нелюбин Л.Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект): учеб. пособие / Л.Л. Нелюбин. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 109 с.

7. Судовцев В.А. Научно-техническая информация и перевод: [пособие по англ. языку: учебное пособие] / В.А. Судовцев. – М.: Высшая шк., 1989. – 232 с.

8. Термін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0

9. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник / С.В. Шевчук, І.В. Клименко. – 2-ге вид., виправ і доповн. – К.: Алерта, 2011. – 696 с.

References

1. Hrinev-Hrinevich, S.V. (2008). *Terminovedenie* [Terminology Studies]. Moskva, Academia Publ., 302 p. (In Russian).

2. Diakov, A.S., Kyiak, T.R., Kudelko, Z.B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty* [Fundamentals of Terminology: Semantic and Sociolinguistic Aspects]. Kyiv, KM Academia Publ., 218 p. (In Ukrainian).

3. Karaban, V.I. (2001). *Posibnyk-dovidnyk z perekladu anhliiskoi naukovoi ta tekhnichnoi literatury na ukrainsku movu*. *Terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni trudnoshchi* [Guide to the Translation of English Scientific and Technical Literature into Ukrainian. Terminological and stylistic difficulties]. Vinnitsa, Nova Knyha Publ., 324 p. (In Ukrainian).

4. Koptilov, V.V. (2008). *Teoriia i praktyka perekladu* [Theory and Practice of Translation]. Kyiv, Yunivers Publ., 280 p. (In Ukrainian).

5. Leichyk, V.M. (2006). *Terminovedenie : Predmet, metody, struktura* [Terminology: Subject, methods, structure]. Moscow, KomKniha Publ., 256 p. (In Russian).

6. Neliubin, L.L. (2009). *Vvedenie v tekhniku perevoda (kohnitivnyi teoretiko-prahmaticheskii aspekt)* [Introduction to the Translation Techniques (Cognitive Theoretical and Pragmatic Aspect)]. Moscow, Flinta Publ., Nauka Publ., 109 p. (In Russian).

7. Sudovtsev, V.A. (1989). *Nauchno-tekhnicheskaia informatsiia i perevod* [Scientific and Technical Information and Translation]. Moscow, Vysshaia shkola Publ., 232 p. (In Russian).

8. Wikipedia. (2018). Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD (in Ukrainian).

9. Shevchuk, S.V. & Klimenko, I.V. (2011). *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam* [Ukrainian Language for Professional Purposes]. Kyiv, Alerta Publ., 696 p. (In Ukrainian).

Статья посвящена актуальным вопросам исследования межотраслевой терминологии в процессе обучения устного двустороннего перевода. В работе проанализировано современное состояние исследований межотраслевой терминологии. Определена сущность понятия межотраслевой терминологии, выделены основные слои данного явления и намечены перспективы исследования межотраслевой терминологии в рамках формирования переводческой компетентности в устном двустороннем переводе.

Ключевые слова: межотраслевая терминология, устный двусторонний перевод, терминосистема, переводческая компетентность, профессиональный язык.

The article deals with the topical issues of the interdisciplinary terminology research within the process of teaching bilateral interpreting. The paper analyzes the current state of research in interdisciplinary terminology area. The essence of the notion of interdisciplinary terminology is defined, the main layers of this phenomenon are highlighted, and the prospects of research of interdisciplinary terminology in the framework of formation of translation competence in bilateral interpreting are outlined.

Key words: interdisciplinary terminology, bilateral interrelating, term system, language for specific purposes.

Одержано 14.09.2018.